

Utbredelse av konsepter i norske barnehager

Åse Lund

universitetslektor, Universitetet i Sørøst-Norge, Ase.Lund@usn.no

Karianne Franck

førsteamanuensis, Dronning Mauds Minne Høgskole for
barnehagelærerutdanning, Karianne.Franck@dmmh.no

Lise Juritsen

førstelektor, Universitetet i Sørøst-Norge, Lise.Juritsen@usn.no

Jostein Paulgård Østmoen

førstelektor, Universitetet i Sørøst-Norge, Jostein.Ostmoen@usn.no

Terese Wilhelmsen

førsteamanuensis, Universitetet i Sørøst-Norge,
Terese.Wilhelmsen@usn.no

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resymé

I løpet av kort tid har konsepter, i form av standardiserte programmer og metoder tatt plass i det pedagogiske arbeidet i barnehagen. Det gir et behov for mer forskningsbasert kunnskap om fenomenet. Denne artikkelen har som hovedformål å undersøke utbredelse av konsepter i et utvalg norske kommuner. Utgangspunktet for artikkelen er en spørreundersøkelse besvart av 206 pedagogiske ledere og styrere. I analysen brukes beskrivende statistikk, bivariat analyse og kvalitativ innholdsanalyse. Undersøkelsen viser et stort omfang av konsepter i barnehagene, både i antall og i variasjonen av konsepter. Den viser også at det er regionale forskjeller i antall og hvilken type konsepter som brukes. Barnehagenes begrunnelser for valg av konsepter blir beskrevet gjennom åtte kategorier. Artikkelen bidrar med økt kunnskap om utbredelsen av konsepter i norske barnehager.

Abstract

Spread of concepts in Norwegian kindergartens

Concepts in the form of standardized programmes and methods are gaining ground in Norwegian kindergartens. More knowledge is needed to better understand the impact of these concepts. In this article, we explore the spread of concepts. The data is based on survey responses from 206 kindergartens. In the analysis, we use descriptive statistics, bivariate analysis and qualitative content analysis. The results indicate that concepts are widespread and take many forms. Some kindergartens do not use concepts, others use several, and how many concepts that are used, seem to depend on municipality affiliation. Reasons given for the use of concepts, are described through eight categories. The article contributes with increased knowledge of the spread of concepts in Norwegian kindergartens.

Nøkkelord

Programmer, standardisering, utdanningspolitiske føringer, profesjonsutøvelse, motstand.

Keywords

Early childhood education and care, autonomy, educational policy, professional practice, standardized programmes.

Innledning

Artikkelen handler om et forholdsvis nytt fenomen i nordiske barnehager, det som ser ut til å være en sterk økning av standardiserte programmer og metoder. Pettersvold & Østrem (2019) hevder programinvasjonen har kommet så raskt at barnehagefeltet mangler faglig beredskap til å møte den, og at det derfor trengs mer kunnskap om fenomenet og om programmenes innhold (s. 8).

I denne artikkelen har vi som hovedformål å undersøke utbredelsen av det vi har valgt å kalle konsepter, i barnehager i et utvalg norske kommuner. Artikkelen gir også et bilde av hva slags type konsepter som er i bruk, og hvilke begrunnelser barnehagene har for hvorfor de tar dem i bruk. I studien artikkelen bygger på tok vi utgangspunkt i følgende problemstillinger: a) Hvor mange og hvilke konsepter er i bruk?, b) Hvor systematisk blir konseptene brukt? og c) Hvorfor har barnehagene valgt å bruke konseptene? I de avsluttende kommentarene ser vi hovedfunna i studien i lys av tidligere forskning og tydeliggjør dermed at vi skriver oss inn i et felt som retter et kritisk blikk på fenomenet.

Fenomenet vi har undersøkt, har ulike navn i forskningslitteraturen, i barnehagene der det tas i bruk og på utviklernes nettsider. På nettsidene finner vi alt fra det som omtales som kokebok, verktøykasse, idebank og aktivitetsspakke, til opplegg, metode, tiltak, plan, modell og program. I beskrivelsen av datamaterialet vil det komme fram at barnehagene rapporterer om et variert utvalg verktøy, metoder og programmer med ulik karakter, opprinnelse og bruksmåte. På bakgrunn av dette har vi valgt å bruke konsepter om fenomenet vi undersøker for å kunne inkludere et vidt spekter av programmer, metoder og tiltak. Konseptbegrepet viser til en vid forståelse av fenomenet, og er blant annet av Aabro (2016) brukt både om programmer og metoder som brukes i det pedagogiske arbeidet, og om kartleggingsverktøy for å vurdere enkeltbarns ferdigheter. Ifølge Pettersvold & Østrem (2019 s. 8) kan konsepter også vise til kommunale planer og tiltak som skal gjelde alle barnehager uten at det er et bestemt program. Vi finner både flere kommunale planer og tiltak og kjedebarnhagers konsepter i materialet vårt. For å avgrense omfanget har vi valgt å konsentrere oss om konsepter som brukes i direkte arbeid med barna, og har ikke telt med kartleggingsverktøy, programmer retta mot foreldre, eller kompetansehevingsprogrammer for ansatte.

Tidligere forskning

Forskninga på feltet kan noe forenkla beskrives som delt mellom evalueringsstudier som framhever evidens og effekt, og studier som retter et kritisk blikk på konseptenes inntog i barnehage og skole.

Flere hevder at kunnskapsgrunnet for barnehageprogrammer er utilstrekkelig (Skogen, Smith, Aarø, Siqveland & Øverland, 2018, s. 51; Aabro, 2016). Ifølge Folkehelseinstituttet finnes få kunnskapsoversikter, og flere programmer i norske barnehager mangler evidensgrunnlag (Skogen et al., 2018). Det foreligger noen

enkeltstudier av *De utrolige årene (DUÅ)* i norske barnehager (Fossum, Handegård & Drugli, 2017; Tveit, Drugli, Fossum, Handegård & Stenseng, 2020). Videre har Melby-Lervåg (2011) gjennomført en metaanalyse av effekten av språkstimuleringsintervensjoner, og Rege et al. (2019) har undersøkt hvordan strukturerte læringsaktiviteter kan redusere ulikheter i barnehagens læringsmiljø. Det er verdt å nevne at en del effektstudier er kritisert fordi de bygger på selvevaluering og fordi forskerne har for tette bånd til programmene (Aabro, 2016, s. 120; Bergh & Englund, 2014, s. 779; Pettersvold & Østrem, 2019, s. 23).

I hovedsak dreier imidlertid ikke kritikken seg om programmenes effekt, men om verdisyn, barnehagelærerprofesjonen, og den politiske og historiske bakgrunnen for programmenes inntog.

Flere av programmene som brukes i nordiske barnehager og skoler, er opprinnelig utvikla for anvendelse på andre områder enn i det allmennpedagogiske. Det har gjort det interessant å undersøke programmenes vitenskapsgrunnlag og verdisyn. Det stilles blant annet spørsmål om programmer som bygger på behaviorisme og atferdsterapi stemmer overens med institusjonenes verdigrunnlag (Englund & Engström, 2011), og hva som skjer når metoder som hevder å være evidensbaserte møter en kompleks virkelighet i barnehagene (Buus, 2019; Seland, 2020). Sistnevnte studier er gjort i barnehager som har implementert det evidensbaserte programmet *De utrolige årene*. Vi finner også andre kritiske analyser av enkeltprogrammer som er mye i bruk i nordiske barnehager og skoler (Nome 2019; Pettersvold & Østrem, 2012; Pettersvold & Østrem, 2019; Aabro, 2016).

Bergh & Englund (2014) konstaterer at innføringa av manualbaserte programmer har ført til lite kritikk og motstand innad i utdanningssektoren til tross for at flere av dem kommer i konflikt med verdigrunnlaget i læreplanene. Andre ser en økende motstand hos profesjonsutøverne mot forventninger og krav fra eier og myndigheter (Pettersvold & Østrem, 2017). I to danske studier ble det undersøkt hva som skjer i møtet mellom konsepter og det pedagogiske arbeidet i barnehagene (Buus et al., 2012b; Aabro, Larsen & Pedersen, 2017). I begge studiene finner de argumenter om at konsepter bidrar til en legitimering av barnehagelærerprofesjonen, men også argumenter om at konseptene underkjenner pedagogenes faglighet (Aabro et al., 2017 s. 36). Profesjonaliteten barnehagelærerne bruker i møte med programmer kaller Bartholdsson en mekanisk, ovenfrastyrt profesjonalitet (2021, s. 31). Aabro (2020) argumenterer på sin side for at innføringa av konsepter ikke utelukkende kan sees som et ledd i en ovenfrastyrt avprofesjonalisering, men at man må undersøke pedagogenes meningsskaping i møte med dem. Også andre studier viser hvordan programmene forandres i møte med praksis (Buus, 2019; Gotvassli & Vannebo, 2016; Seland, 2020).

Flere forskere ser programmenes inntog i barnehagene i lys av en nyliberal vending i offentlig sektor med krav om innsyn i metoder og resultater, forventninger om en kunnskapsbasert profesjonsutøvelse, en kommersialisering av barnehagepedagogikken, og effektivisering av offentlig sektor (f.eks. Dahle, 2020;

Børhaug et al., 2018; Aabro, 2016; Ahrenkiel, Nielsen, Sommer & Warring, 2012; Pettersvold & Østrem, 2012).

Blant tidligere studier finnes det bare to om utbredelsen av programmer. I begge har man kartlagt utbredelsen i utvalgte danske kommuner (Buus et al., 2012a; Aabro, 2016). I Norge viser enkelte til at programmer har blitt vanlige i barnehagene (Pettersvold & Østrem 2012; 2019; Børhaug et al., 2018 s. 219), men det finnes ingen studier som viser hvor utbredt det er. Dermed er denne studien et viktig bidrag til forskningsfeltet fordi den gir økt kunnskap om hvor utbredt konsepter er i et forholdsvis stort antall norske barnehager i ulike deler av landet. Samtidig bidrar studien med et innblikk i barnehagefeltets begrunnelser for hvorfor de tar i bruk konseptene, noe som kan bidra til å supplere flere av studiene som er opptatt av å forstå bakgrunnen for utbredelsen.

Metode

Utgangspunktet for artikkelen er en tverrsnittsundersøkelse om bruk av konsepter besvart av et utvalg norske barnehager tilknyttet barnehagelærerutdanningene ved Universitetet i Sørøst-Norge og Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning. Fordi barnehagene har inngått avtale med utdanningsinstitusjonene om å ta imot studenter som skal i praksis, ga det oss en enkel tilgang til utvalget. Utover denne avtalen er det ingenting som skiller barnehagenes drift fra andre norske barnehager. I november 2019 sendte vi e-post til barnehagene med informasjon om studien, deltagerrettigheter og lenke til spørreskjemaet. To påminnelser ble sendt ut i desember 2020 og januar 2021. Spørreskjemaet bestod av seks lukka og to åpne spørsmål. Av 373 barnehager var det 206 barnehager som besvarte spørreskjemaet (svarrespons på 55%). Alle deltagerne bekrefta informert samtykke. Majoriteten av besvarelsene ble gitt av styrer (80%), mens 16% ble gitt av fagleder/pedagogisk leder (ikke rapportert stilling 4%). Av barnehagene oppgir 49.5% (n=102) kommunalt/offentlig eierskap, 25.7% (n=53) privat enkeltstående eierskapsform, og 25.7% (n=53) oppgir å tilhøre privat kjede. I utarbeidelsen av spørreskjemaet brukte vi *Nettskjema*, som USN har inngått en databehandleravtale med. Studien er meldt til NSD (referansekode 812331).

Variabler

Konsepter

Forhåndsutvalgte konsepter: I spørreskjemaet ble barnehagene spurt om å oppgi i hvilken grad de brukte 11 forhåndsutvalgte konsepter. De fikk følgende svaralternativer: 1 = bruker ikke, 2 = bruker av og til, 3 = bruker systematisk. De forhåndsutvalgte konseptene er vist i Tabell 1.

Innrapporterte konsepter: I et åpent spørsmål ble barnehagene bedt om å oppgi andre konsepter de bruker. Om det de oppga ble koda som et konsept, var

avhengig av to kriterier utvikla ut fra definisjonen presentert innledningsvis: a) Det følger med veileder og/eller en standardisert materialpakke for systematisk bruk av konseptet, og b) Konseptet brukes i direkte arbeid med barna. Se analytisk tilnærming for mer informasjon om utvelgelsesprosessen.

Antall konsepter totalt

Variabelen viser til totalt antall konsepter som barnehagene oppgir å bruke, altså om de brukte de elleve forhåndsutvalgte konseptene og andre innrapporterte konsepter (totalt 38 konsepter).

Kommunetilhørighet

Barnehagene ble spurt om å oppgi kommunetilhørighet. Flere kommuner ble slått sammen i 2020, men ettersom nye kommunale føringer trolig ville ha hatt liten innvirkning på barnehagedriften ved innsamling av data, har vi valgt å fordele barnehagene etter kommunetilhørighet anno 2019. I figurene 3-5 vises fordeling av bruk av konsepter i kommuner med ti eller flere barnehager i datamaterialet.

Begrunnelse

Barnehagene ble spurt om å beskrive kort hvorfor de hadde valgt konseptene som var i bruk. Spørsmålet ble besvart av 81.6% av barnehagene.

Analytisk tilnærming

Datamaterialet bestod av både kvantitative og kvalitative data som krevde ulike analytiske tilnærminger. For å identifisere overordna tendenser i antall konsepter som var i bruk i barnehagene og hvor systematisk disse ble brukt, anvendte vi deskriptiv statistikk. I analysene brukte vi IBM SPSS Statistics 24.

For å bestemme hvilke innrapporterte konsepter som skulle inkluderes i materialet, måtte vi søke opp tilgjengelig informasjon om konseptene. Deretter ble hvert konsept vurdert opp mot kriteriene beskrevet under *Variabler*. Av innrapporterte konsepter ble 27 inkludert (som vist i resultater) og 26 ekskludert.¹ Videre ble konseptene kategorisert i seks overordna kategorier basert på konseptets formål som vist i Tabell 1.

I analysen av barnehagenes begrunnelser for valg av konsepter ble det gjort en tekstdrevet innholdsanalyse (se f.eks. Granheim, Lindgren & Lundman, 2017) der det etter første gjennomlesing av materialet ble utvikla korte illustrerende og tekstnære koder basert på hovedinnholdet i informantenes svar. Ved neste gjennomgang ble hvert svar i materialet gitt minst én kode. Den innledende kodinga av materialet ble utgangspunktet for de åtte kategoriene som ble utvikla for å beskrive resultatene (se Tabell 2).

1 Ekskluderingsliste er tilgjengelig ved forespørsel.

Tabell 1. Konsepter fordelt på overordna kategorier

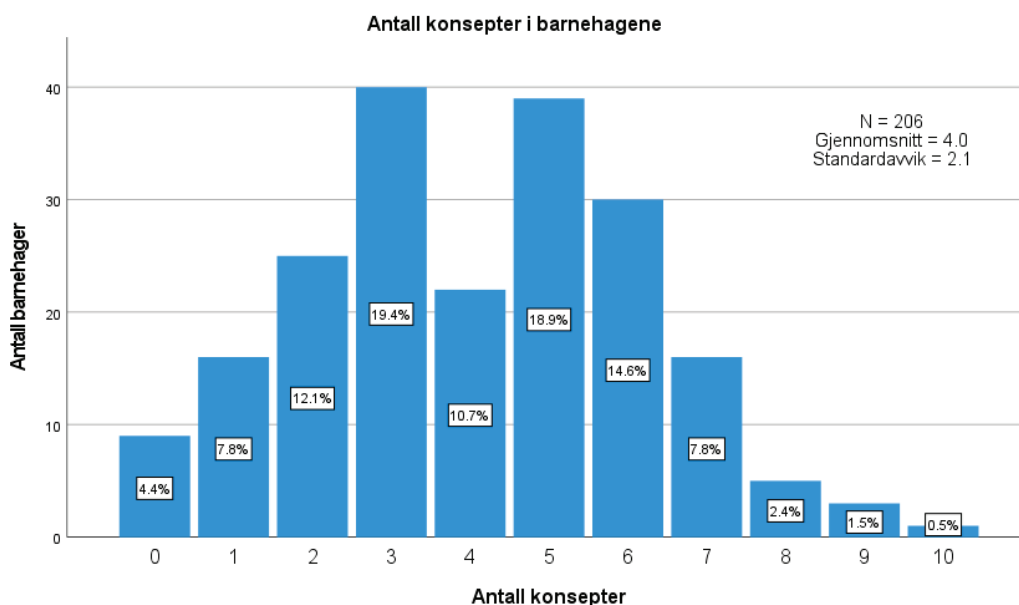
Kategori	Utvalgte konsepter	Innrapporterte konsepter
Sosioemosjonell kompetanse	Være sammen	Hjerteprogrammet
	Steg for steg (Småsteg)	Egenledelse i lek og læring
	Agression Replacement Training	CLASS
	Du og jeg og vi to	Circle of Security
	Psykologisk førstehjelp: Grønne tanker – glade barn	Det er mitt valg
	De utrolige årene	Venner
Språk	Språkkista Språksprell Snakkepakken	Smart oppvekst
		Språklek
		Strukturert ordlæring
		Tok tok språkglede
		Nelly og Hamza
		Språkbølgen
		Nyborgs modell for begrepsundervisning
		Grep om begreper
		Språksprett
		Trampoline
		Karlstadmodellen
Babblarna		
Salaby		
Språkverkstedet		
Matematikk	Mio	Matteesken
Førskole	Lekbasert læring	
HMS		Brannbamsen Bjørnis
		Eldar og Vanja
		Henry – førstehjelp for barnehagebarn
		Tarkus
Utsatte barn		Æ e mæ
		1 barn 2 hjem

Som vist under *Variabler* valgte vi å bruke åpne og lukka spørsmål i spørreskjemaet for å kunne utforske utbredelsen av konsepter i barnehagene. Triangulering av kvantitative og kvalitative data gjorde det mulig å si noe om overordna tendenser ved utbredelse, om hvilke typer konsepter som finnes, om hvor systematisk de brukes og hvordan barnehagene begrunner valg av konsepter. Ved å se resultatene i sammenheng skapes det et mer helhetlig bilde av fenomenet vi undersøker. Dette kommer tydelig til uttrykk i kommentarene til undersøkelsens hovedfunn der vi ser resultatene i lys av tidligere forskning.

Resultater

Konsepter i bruk

Tabell 1 viser en oversikt over forhåndsutvalgte og innrapporterte konsepter brukt i barnehagene, fordelt på overordna kategorier.

Figur 1. Antall konsepter i bruk i barnehagene

Lista over forhåndsutvalgte konsepter og innrapporterte konsepter i Tabell 1 dekker ikke alle konsepter som er i bruk i norske barnehager. Derimot viser lista et stort mangfold av konsepter til anvendelse i ulike fagområder. Konseptene er av ulik karakter, fra de som markedsfører seg som evidensbaserte programmer med klare instruksjoner og føringer (*De utrolige årene*), til verktøy som tas i bruk i sammenheng med bestemte aktiviteter. Et eksempel på det siste er *Snakkepakken*,² som består av en stor eske med konkretiseringsmaterieell og veiledningshefter med beskrivelse av hvordan materiellet kan brukes sammen med eventyr, sanger, regler og leker. Konseptene har også ulik opprinnelse. *De utrolige årene*³ har sin opprinnelse i USA og er oversatt til norsk, mens *Være sammen*⁴ er et eksempel på materieell utvikla av norske fagmiljøer (se Nome, 2019). I materialet finner vi også lokale konsepter som *Smart oppvekst*,⁵ *Språksprett* og *Språkbølgen* som er utvikla av tre norske kommuner som en del av kommunenes satsinger. Også de store barnehagekjedene lager egne konsepter for kvalitetsutvikling (*Hjerteprogrammet*⁶ og *Egenledelse i lek og læring*), noe som ifølge Dahle (2020) kan betraktes som en del av forretningsmodellen til de kommersielle kjedene.

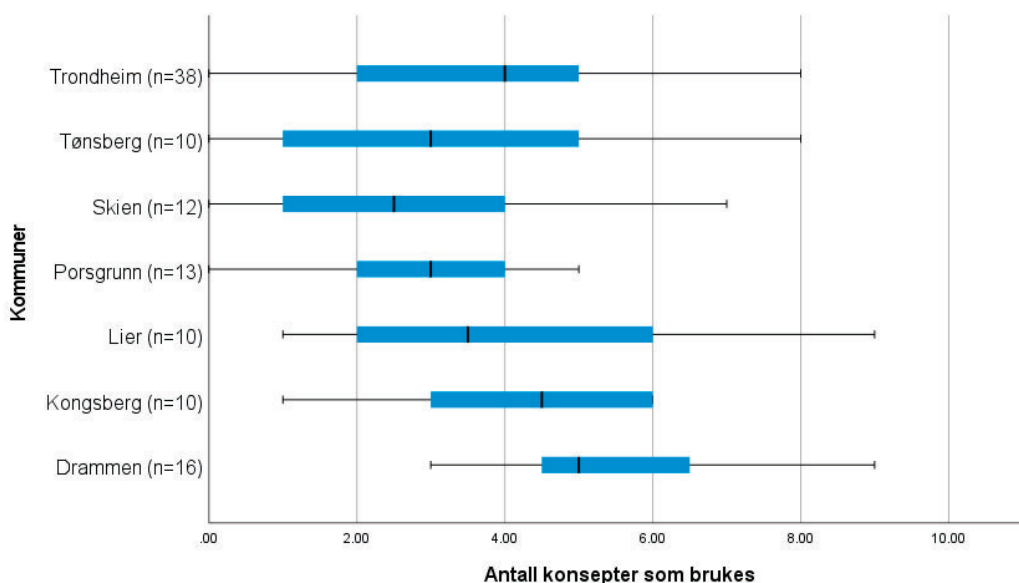
² <https://www.snakkepakken.no/>

³ <https://dua.uit.no/>

⁴ Skeie, E. (red.). (2014). Kompetanseløft i barnehagen. Læringsmiljøseneteret, Universitetet i Stavanger/ Være sammen.

⁵ <https://smartoppvekst.no/>

⁶ Nielsen, A., Rasmussen, M. & Sundby, R.L. (2013). Hjerteprogrammet. Gan Aschehoug.

Figur 2. Boksdiaagram over antall konsepter barnehagene bruker fordelt på kommuner der ti eller flere barnehager har besvart

Figurnote: n=antall barnehager i den gitte kommunen. Distribusjon er vist i minimumsverdi, første kvartil, median, tredje kvartil og maksimumsverdi. Den blå boksen representerer 50% av barnehagene, med 25% av barnehagene under (venstre linje) og 25% av barnehagene over (høyre linje). Drammen (gjennomsnitt (M)=5.4, SD=1.5); Kongsberg (M=4.1, SD=1.8); Lier (M=4.2, SD=2.5); Porsgrunn (M=2.6, SD=1.5); Skien (M=2.8, SD=2.1); Tønsberg (M=3.3, SD=2.6); Trondheim (M=3.9, SD=2.1).

Figur 1 viser hvor mange konsepter barnehagene bruker. Talla inkluderer både de forhåndsutvalgte og innrapporterte konseptene som er vist i Tabell 1.

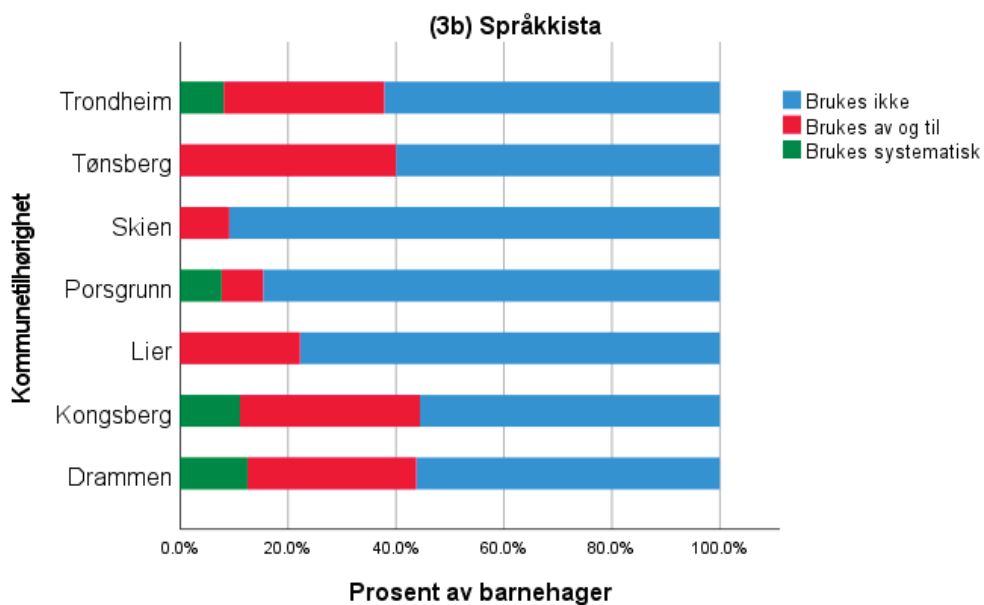
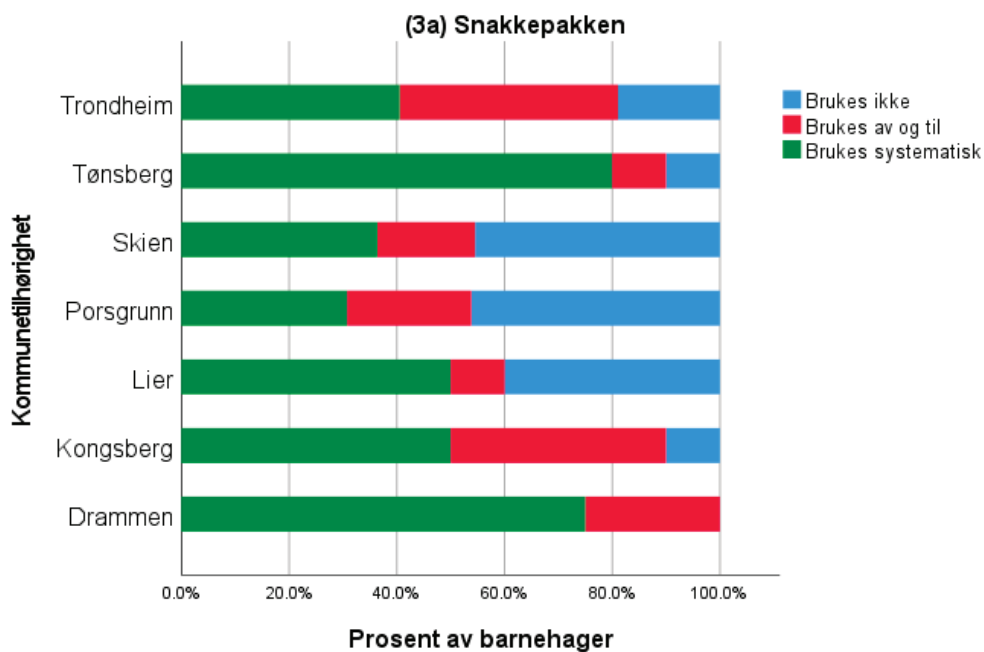
Figur 1 viser at barnehagene i gjennomsnitt bruker fire konsepter (standardavvik (SD)=2.1).

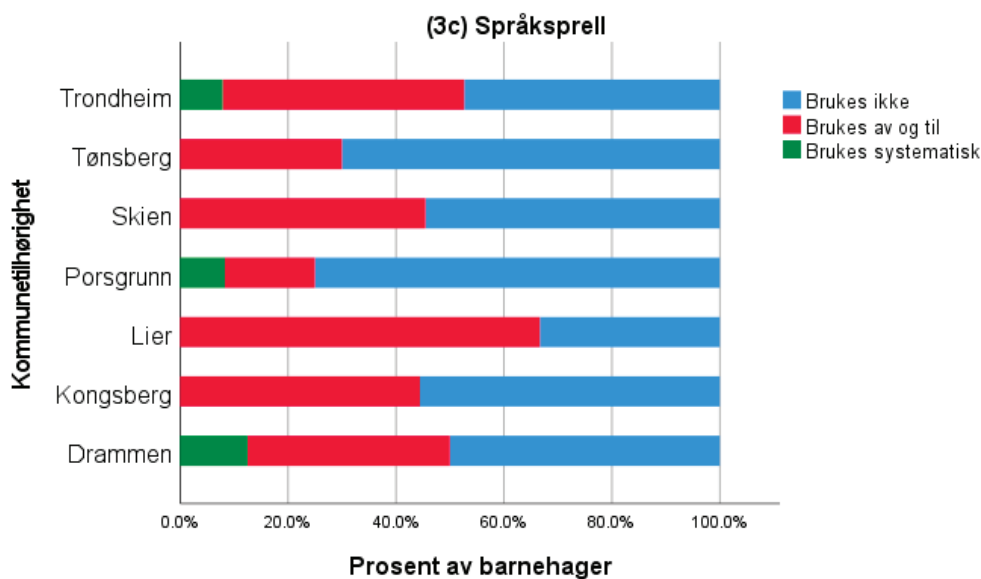
Det totale antallet konsepter bør fortolkes med forsiktighet. Siden talla inkluderer både forhåndsutvalgte og innrapporterte konsepter, er det mulig at flere barnehager ville kryssa av på flere hvis de innrapporterte konseptene også var beskrevet i spørreskjemaet. Derimot viser talla en stor variasjon i bruken av konsepter i barnehagene.

Kommunetilørighet og bruk av konsepter

Barnehagene som har besvart, fordeler seg på 45 kommuner. I sju kommuner (Drammen, Kongsberg, Lier, Porsgrunn, Skien, Tønsberg, Trondheim) har ti eller flere barnehager besvart. Figur 2 viser distribusjonen av antall konsepter i bruk i barnehagene fordelt på disse sju kommunene.

Som Figur 2 viser, er det stor variasjon i bruken av konsepter innad og mellom kommunene. Ved å sammenligne kommunene ser vi allikevel noen systematiske forskjeller mellom enkelte kommuner. Barnehagene i Porsgrunn (M=2.6, SD=1.5)

Figur 3. Barnehagenes bruk av *Snakkepakken* (3a), *Språkkista* (3b) og *Språksprell* (3c) fordelt på kommunetilhørighet vist i prosent

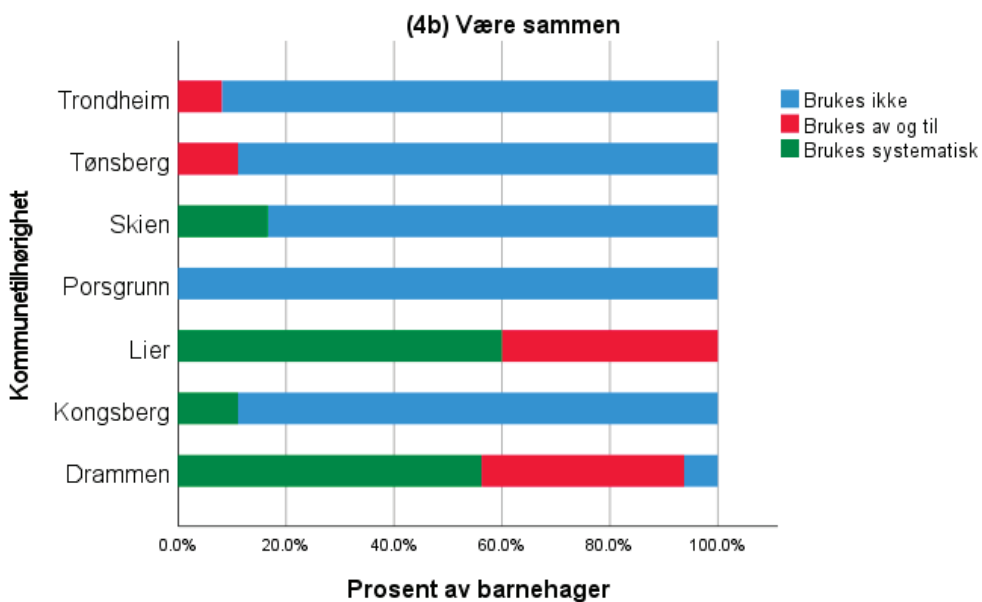
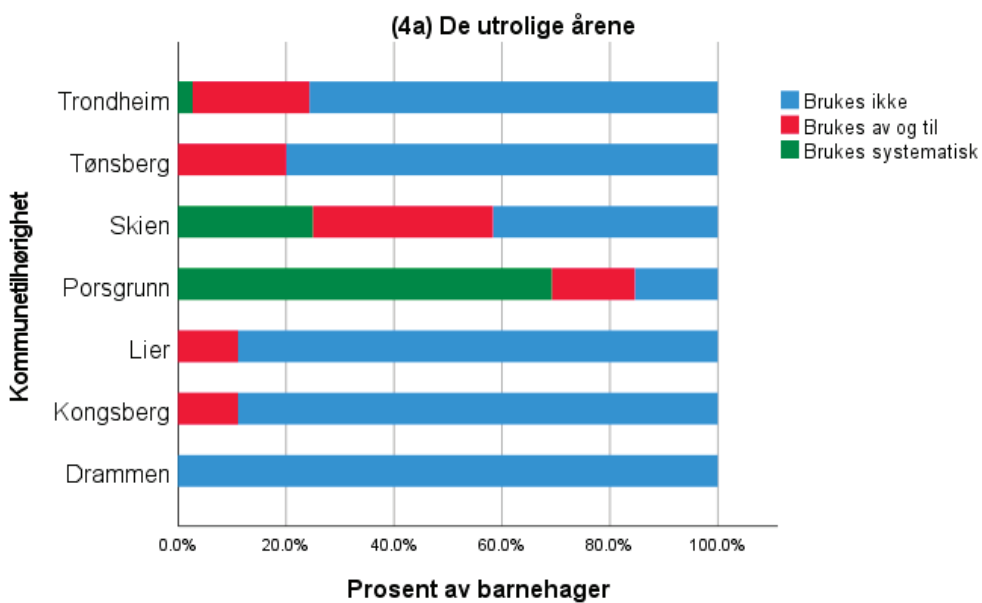
og Skien ($M=2.8$, $SD=2.1$) bruker betydelig færre konsepter enn barnehagene i Drammen ($M=5.4$, $SD=1.5$). I Drammen bruker 75% av barnehagene fem konsepter eller flere og ingen bruker færre en tre, mens det bare er 7.7% i Porsgrunn som bruker fem konsepter og ingen bruker flere. Det er ikke like stor forskjell mellom total bruk av konsepter i de andre kommunene. Ut fra vår undersøkelse er det grunnlag for å si at det i visse tilfeller er forskjeller mellom kommuner i antall konsepter som brukes i barnehagene. Når vi ser nærmere på hva slags type konsepter som brukes og hvordan de brukes, ser vi også at bruken av de utvalgte konseptene er ulikt fordelt i enkelte kommuner.

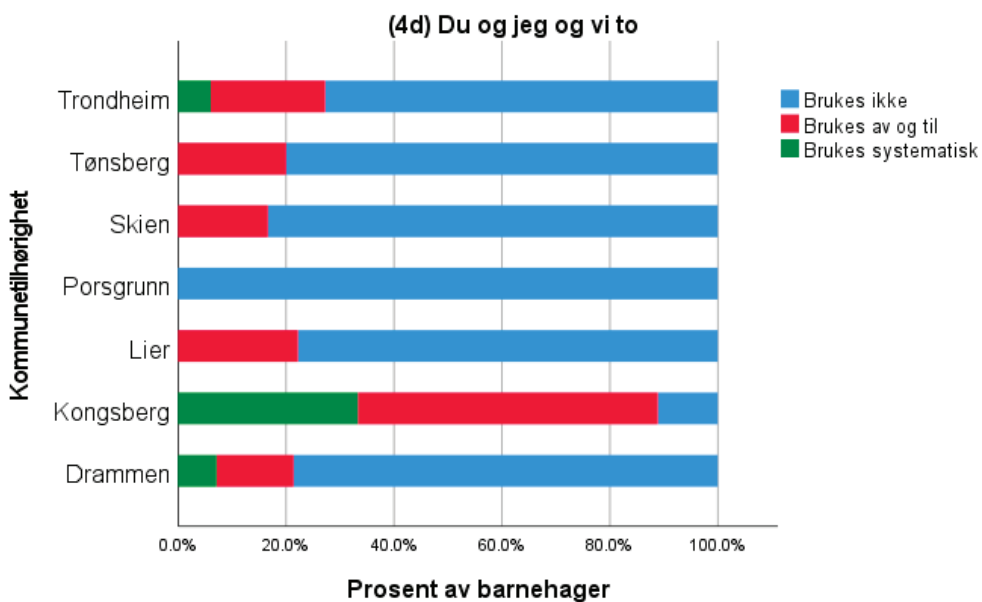
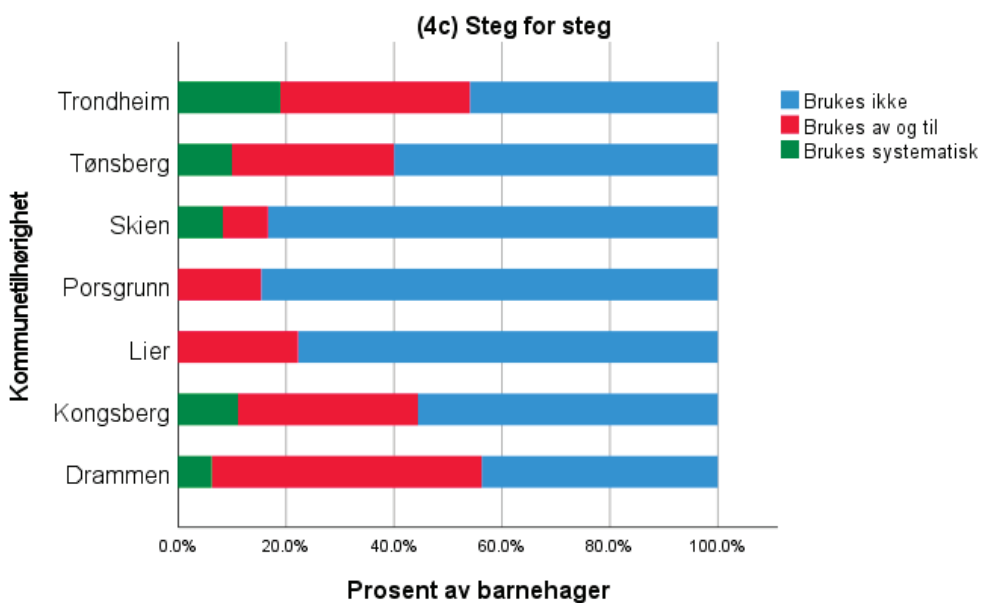
Språkkonsepter

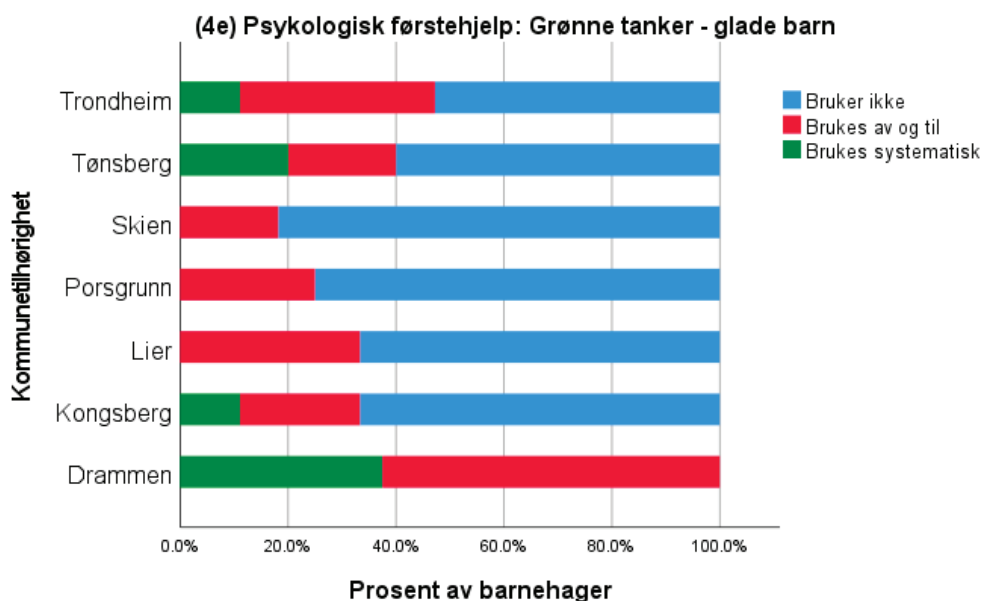
I spørreskjemaet kunne barnehagene krysse av på tre forhåndsutvalgte språkkonsepter (se Tabell 1). Figur 3 viser en oversikt over hvordan disse språkkonseptene brukes i de ulike kommunene.

Som vi ser i Figur (3a), ble *Snakkepakken* brukt systematisk jevnt over i de utvalgte kommunene. I Figur (3b) og (3c) ser vi at *Språkkista* og *Språksprell* også brukes aktivt av flere barnehager i kommunene, om enn i litt mindre omfang og noe mindre systematisk enn *Snakkepakken*.

Undersøkelsen viser at mange barnehager rapporterer at de bruker flere språkkonsepter. Et eksempel er Drammen, der alle barnehagene bruker *Snakkepakken*, og halvparten også bruker *Språkkista* og/eller *Språksprell*. I Kongsberg og Trondheim kan vi også se samme tendens. Med bakgrunn i dette, kan vi se en tendens til at flere barnehager anser det som nødvendig å bruke flere typer språkkonsepter.

Figur 4. Barnehagenes bruk av *De utrolige årene* (4a), *Være sammen* (4b), *Steg for Steg* (4c), *Du og jeg og vi to* (4d) og *Psykologisk førstehjelp* (4e) fordelt på kommunetilhørighet vist i prosent

Konsepter for utvikling av sosioemosjonell kompetanse

I spørreskjemaet kunne barnehagene krysse av på seks ulike konsepter for utvikling av sosioemosjonell kompetanse (se Tabell 1). Figur 4 viser hvordan noen av disse konseptene blir brukt i de sju kommunene.

I Figur 4 kan vi se at konsepter for utvikling av sosioemosjonell kompetanse brukes i alle de sju kommunene. Noen konsepter brukes av nesten alle barnehagene i en kommune og tilnærma ingen barnehager i andre kommuner. Det ser ut til at det er størst variasjon i bruken av konsepter som innebærer kursing og veiledning av personalet i barnehagene. I materialet vårt gjelder dette *De utrolige årene* og *Være sammen*.

Som vist i Figur (4a), skiller Porsgrunn og Skien seg ut i bruken av *De utrolige årene* ved at en høy andel av barnehagene bruker konseptet systematisk og av og til. På samme tid ser vi at ingen av drammensbarnehagene bruker konseptet, og en relativ lav andel barnehager i de andre kommunene bruker det. Tilsvarende ser vi at *Være sammen* (4b) brukes av 15 av 16 barnehager i Drammen, og av samtlige barnehager i Lier. *Være sammen* brukes kun unntaksvis i de andre kommunene, og av ingen i Porsgrunn. I undersøkelsen er det grunnlag for å si at bruken av *Være sammen* og *De utrolige årene* i flere tilfeller henger sammen med kommunetilhørighet, i motsetning til språkkonseptene, som var jevnere i bruk i flere kommuner.

Tabell 2. Begrunnelse for valg av konsepter fordelt på overordna kategorier

Kategori	Beskrivelse av kategorien	Antall svar
Bestemt av eier	Kommunale føringer eller satsinger Politiske vedtak En del av barnehagekjedens konsept	58
Har valgt selv	Ønsker kompetanseheving Ønsker bedre kvalitet	10
Har fått det anbefalt	Anbefales av pedagogisk psykologisk tjeneste og andre samarbeidsinstanser Tiltak i sakkyndige vurderinger	10
Har fått opplæring	Har fått opplæring av ressurspersoner i kommunen, eksterne fagmiljøer, pedagogisk psykologisk tjeneste eller barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk Deltar i nettverk i kommunen	19
Samsvarer med barnehagens satsingsområder, innhold og arbeidsmåter	Brukes i arbeidet med barnehagens satsingsområder Brukes for å arbeide systematisk Inspirerer og motiverer de ansatte Fører til endring Fungerer godt for ufaglært personale Knyttes til barnehagens styringsdokumenter	60
Tilpassa bruk	Fleksibel bruk Faglig vurdering av konseptene Forenkler, legger til, tilpasser Tilpasses enkeltbarns behov og behov i barnegruppa	46
Kjenner og er lett å bruke	Bringes inn i barnehagen av personale som har brukt konseptene tidligere Praktisk anvendbare Kan brukes uavhengig av personalets kompetanse Eldre konsepter blir værende selv om nye blir innført	32
Skepsis	I uoverensstemmelse med barnehagens læringssyn og barnehagens samfunnsmandat Legger vekt på personalets kompetanse i det pedagogiske arbeidet Dyre i innkjøp Tidkrevende å implementere	7

Andre konsepter for utvikling av sosioemosjonell kompetanse blir brukt mer jevnt i kommunene. Den største andelen barnehager som bruker *Steg for steg* (4c), befinner seg i Trondheim og Drammen, mens *Du og jeg og vi to* (4d) hovedsakelig blir brukt i Kongsberg. *Psykologisk førstehjelp* (4e) blir brukt mer jevnt i alle kommunene, men Drammen peker seg ut ved at alle barnehagene bruker konseptet.

Barnehagenes begrunnelser for valg av konsepter

Tabell 2 viser en oversikt over informantenes begrunnelser for valg av konsepter med en kort beskrivelse og antall besvarelser i hver kategori. Beskrivelsene er basert på svar på følgende imperativsetning i skjemaet: *Vennligst beskriv kort hvorfor dere har valgt akkurat disse konseptene*. Antallet besvarelser i hver kate-

gori er til sammen større enn antallet besvarelser totalt fordi noen svar kunne plasseres i flere kategorier.

I datamaterialet kan vi se at det er noen begrunnelser som peker seg ut. Aller flest begrunnelser er plassert i kategorien *Samsvarer med barnehagens satsingsområder, innhold og arbeidsmåter*. Det er en vid kategori med mange ulike svar der barnehagene ser konseptbruken som en måte å jobbe med barnehagens ulike fagområder på. En stor andel svarer også at konseptbruken er pålagt eller forventet av kommunen eller barnehagekjeden som eier. I denne kategorien er det flere av barnehagene som har dette som eneste svar. Den siste kategorien som peker seg ut med mange svar, er den vi har kalt *Tilpassa bruk*. I denne kategorien har vi plassert svar som handler om hvordan barnehagene tilpasser konseptene til situasjonen i barnehagen, og at konseptene vurderes faglig før de tas i bruk.

Kommentarer til undersøkelsens hovedfunn

Internasjonale trender og nasjonale føringer

Undersøkelsen viser at omfanget av konsepter i barnehagene er stort, både i antall og i variasjon av konsepter (Tabell 1), noe som gir et tydelig bilde av det som kan kalles en programinvasjon (jf. Pettersvold og Østrem, 2019). I forskningslitteraturen finner vi flere som knytter invasjonen til de siste tiåras modernisering av offentlig sektor, som blant annet innebærer en mer målretta innsats som skal gi gode resultater i nasjonale og internasjonale målinger (f.eks. Ahrenkiel et al., 2012; Børhaug et al., 2018; Dahle, 2020; Pettersvold & Østrem, 2012; Aabro, 2016). Ifølge Ahrenkiel et al. (2012) har dette ført til at barnehagene omdannes til servicetilbud som skal levere ytelser i form av bestemte, dokumenterbare enkeltaktiviteter som anses som de mest vesentlige. Språkutvikling kan være en av disse særlig vesentlige enkeltaktivitetene, og er et område som får mye plass i den offentlige debatten og i politiske dokumenter. Det som særlig går igjen i debatten, er kravet om økt systematikk, dokumentasjon og rapportering. Eksempelvis har innføring av språknorm og vurdering av alle barns språk gjentatte ganger blitt foreslått av nasjonale styringsorganer (Kunnskapsdepartementet, 2009; 2016; 2020). Holm (2017) viser hvordan vurdering av barnehagebarns språk kan ses i sammenheng med myndighetenes ønske om bedre resultater i PISA-målingene av danske elevers lesekompetanse. Det omfattende omfanget av språkkonsepter i materialet (Tabell 1), og den jevne fordelinga av dem i alle kommunene (Figur 3), kan være et bilde på hvordan nasjonale satsingsområder påvirker hvordan barnehagene prioriterer egne satsinger lokalt. I begrunnelsene for valg av konsepter (Tabell 2) framhever flere at de bruker konsepter fordi de samsvarer med barnehagens satsingsområder.

Lokale føringer

Et annet hovedfunn i undersøkelsen er hvordan utbredelse av konsepter varierer mellom kommunene, både når det gjelder antall (Figur 2) og type konsepter. Sist-

nevnte ser vi tydelig i utbredelsen av *De utrolige årene* og *Være sammen*, som i stor grad er lokalisert i enkelte kommuner hvor en høy andel bruker programmene systematisk (Figur 4). Sammenhengen mellom kommune og bruk av konsepter kommer også til syne i begrunnelsene (Tabell 2), der flere beskriver hvordan kommunale føringer, tilbud om opplæring og nettverk, og politiske vedtak får konsekvenser for hvilke konsepter de tar i bruk. I tråd med tidligere forskning ser vi altså klare regionale forskjeller i hvilke programmer som brukes (Buus et al., 2012a), noe som kan bety at kommuner har en sentral rolle i utbredelsen av konsepter (jf. Aabro, 2016, s. 38). Vi finner også eksempler i begrunnelsene på at barnehagekjeder legger føringer for barnehagene sine (jf. Dahle, 2020).

Funna kan tolkes som at barnehagene utøver lite motstand mot lokale autoriteter som kommuner og barnehagekjeder (jf. Bergh & Englund, 2014) og en ovenfrastyrt profesjonalitet (jf. Bartholdsson, 2021). Men begrunnelsene viser også at konsepter finner veien inn i barnehagene gjennom ansatte som tar dem med seg fra tidligere arbeidsplasser, og at eldre konsepter blir værende selv om nye kommer til. Det kan forklare det store antallet konsepter enkelte barnehager rapporterer om. Innføring og bruk av konsepter kan dermed ikke utelukkende ses som et ledd i en ovenfrastyrt avprofesjonalisering (Aabro, 2020).

Tilpasning og motstand

En stor andel av barnehagene svarer at de på ulike måter tilpasser konseptene ut fra behov i barnegruppa, oppfølging av enkeltbarn, tilpasning til temaer, og som supplement i det pedagogiske arbeidet når de blir bedt om å begrunne hvorfor de har valgt å bruke konseptene. Disse begrunnelsene kan leses som et uttrykk for barnehagelærernes ønske om å gjøre konseptene meningsfulle i møte med lokale forutsetninger (jf. Aabro, 2020 s. 109). Barnehagene skriver at konseptene gir dem støtte til å jobbe med satsingsområdene deres og til å systematisere det pedagogiske arbeidet. Et annet poeng som trekkes fram i begrunnelsene, er at konseptene er enkle å ta i bruk og kan brukes av alle ansatte uavhengig av kompetanse, og dermed kan gi personalet et felles fokus. Dette er også et av mønstrene Aabro fant i sin undersøkelse (2020, s. 108).

En annen del av dataene som kan tyde på en fleksibel og selektiv anvendelse av konseptene, er barnehagenes rapportering om systematisk bruk (se figur 3 og 4). Undersøkelsen viser systematisk bruk av noen utvalgte konsepter retta mot arbeid med sosioemosjonell kompetanse, mens andre konsepter i større grad brukes av og til. Dette kan ha sammenheng med at noen konsepter krever stor grad av programlojalitet, mens andre betraktes som en del av en verktøykasse for ulike utfordringer. Selv om vi kan se noen tendenser til at enkelte typer konsepter brukes mer systematisk enn andre, kan vi ikke si noe om hvilke konsekvenser dette får i praksis. Andre studier viser at også programmer som forutsetter høy grad av lojalitet for å få den påståtte effekten, forandres i møte med praksis (Buus, 2019; Seland, 2020).

Vi finner også tegn til en mer direkte motstand i materialet blant barnehagene som oppgir at de ikke bruker konsepter. I begrunnelsene er det barnehager som ytrer skepsis og påpeker at konseptene er for undervisningsprega, ikke i samsvar med læringssynet deres og i strid med barnehagens samfunnsmandat. Dette kan tolkes som at noen barnehager yter motstand eller avviser konseptene når de anses som uforenelige med barnehagens verdimeslige og faglige ståsted. Disse begrunnelsene sammenfaller med Pettersvold & Østrem's studie (2017), der det vises til barnehagelærere som bevisst yter motstand og kritiserer styringstendenser som kommer i konflikt med barnehagens formål. Konseptenes inntreden i barnehagefeltet kan på den måten føre til en skjerpa profesjonell bevissthet i tilfeller der det er stort sprik mellom barnehagelærernes verdier og konseptenes verdigrunnlag.

Avslutning

Artikkelen skriver seg inn i et forskningsfelt som retter et kritisk blikk på standardiserte programmer, metoder og verktøy i barnehagene. Studien er den første oversiktsstudien om utbredelse av fenomenet i norsk sammenheng, og bidrar til å bekrefte antagelsen om at omfanget er omfattende. Undersøkelsen er gjort i et utvalg barnehager i noen norske kommuner. Generaliserbarheten er dermed begrensa, men den kan vise noen tendenser som trolig vil kunne gjenkjennes flere steder i landet. Ikke bare er konsepter utbredt i de aller fleste barnehagene i materialet, men også omfanget av ulike konsepter som finnes i barnehagene er verdt å merke seg. Med et så stort utvalg av konsepter, er det interessant å utforske hvordan de finner veien inn i barnehagene, og hva som er årsaken til at noen konsepter blir brukt i et flertall av barnehagene, mens andre bare brukes i enkeltkommuner. I barnehagenes begrunnelser for hvorfor konseptene tas i bruk, finner vi et stort antall som svarer at det er pålagt av barnehageeiere, noe som kan være en årsak til ulikhetene mellom kommuner. Begrunnelsene viser også at barnehagene ikke bare er passive mottakere av konsepter, men at mange har valgt dem selv og tilpasser bruken. Barnehagenes besvarelser viser også variasjon i hvor systematisk de bruker konseptene, men gir ikke svar på hvordan dette kommer til uttrykk i det pedagogiske arbeidet. Disse resultatene reiser interessante spørsmål om prosesser rundt innføring, hvordan konseptene vurderes av barnehagelærere, og hvordan de tas i bruk. Når et fenomen er så utbredt som denne studien viser, er det viktig å undersøke nærmere hvorfor og hvordan det påvirker barnehagefeltet.

Litteratur

- Ahrenkiel, A., Nielsen, B.S., Schmidt, C., Sommer, F. & Warring, N. (2012). *Daginstitutionsarbejde og pædagogisk faglighed*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.
- Bartholdsson, Å. (2021). "When there is a book to stick to": teacher professionalism and manual-based programmes in two Swedish early childhood education settings. *Education Inquiry*, 12(1), 17-34. <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1725373>
- Bergh, A. & Englund, T. (2014). A changed language of education with new actors and solutions: the authorization of promotion and prevention programmes in Swedish schools. *Journal of Curriculum Studies*, 46(6), 778-797. <https://doi.org/10.1080/00220272.2014.934718>
- Buelens, M., Van de Woestyne, M., Mestdagh, S. & Bouckennooghe, D. (2008). Methodological Issues in Negotiation Research: A State-of-the-Art Review. *Group Decision and Negotiation* 17, 321-345. <https://doi.org/10.1007/s10726-007-9097-3>
- Buus, A.M., Grundahl, T.H., Hamilton, S.D.P., Rasmussen, P., Thomsen, U.N., & Wiberg, M. (2012a). *En kortlægning af arbejdet med evidensbaserede metoder i daginstitutioner i tre kommuner: Når evidensmøder den pædagogiske hverdag, rapport 2*. Aalborg Universitet. Institut for Læring og Filosofi. Henta fra https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/69929398/Rapport_25_9788791534876.pdf
- Buus, A.M., Grundahl, T.H., Del Pin Hamilton, S., Rasmussen, P., Thomsen, U.N. & Wiberg, M. (2012b). *Brug af evidensbaserede metoder i seks pædagogiske institutioner, rapport 3*. Aalborg Universitet. Institut for Læring og Filosofi. Henta fra https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/69929070/rapport_26_9788791543883.pdf
- Buus, A.M. (2019). *Viden der virker. En etnografisk undersøgelse af forbindelser mellem småbørns-pædagogik og evidensbaseret metode*. (Doktoravhandling). Aarhus Universitet, Aarhus. Henta fra https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/107140826/Afhandling_Anne_Mette_Buus.pdf
- Børhaug, K., Brennås, H.B., Fimreite, H., Havnes, A., Hornslien, Ø., Moen, K.H., Bøe, M. (2018). *Barnehagelærrollen i et profesjonsperspektiv – et kunnskapsgrunnlag*. Kunnskapsdepartementet. Henta fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/f78959abdc54b0497a8716a-b2cbbb63/barnehagelarerrollen-i-et-profesjonsperspektiv.pdf>
- Dahle, H.F. (2020). *Butikk eller pedagogikk. En studie av store private barnehagekjeder i Norge*. (Doktoravhandling). Høgskolen i Innlandet, Elverum. Henta fra https://brage.inn.no/inn-xmlui/bitstream/handle/11250/2711734/Digital%20publisering%20Fehn-Dahle_Avhandling.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Englund, T. & Engström, I. (2011). Behaviorismens återkomst i svensk skola. *Pedagogiska magasinet*, 15(2).
- Fossum, S. Handegård, B.H. & Drugli, M.B. (2017) The incredible Years Teacher Classroom Management programme in kindergartens: Effects of a universal preventive effort. *Journal of child and family studies*, 26(8), 2215-2223. Henta fra https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2481083/IY%2bTCM%2bin%2bkindergartens_Cristin.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Gotvassli, K.-Å. & Vannebo, B.I. (2016). Kvalitet som masteridé i barnehagesektoren. *Nordisk Tidsskrift for Pedagogikk og Kritikk*, 2(1). <https://doi.org/10.17585/ntpk.v2.131>
- Granheim, U.H., Lindgren, B.-M., & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today*, 56, 29-34. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>
- Holm, L. (2017). Sproglige kategoriseringer af småbørn. *Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse*, 1(1), 22-37. <https://doi.org/10.7146/fppu.v1i1.26555>
- Kunnskapsdepartementet. (2009). *Kvalitet i barnehagen*. (Meld. St. 41 (2008–2009)). Henta fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-41-2008-2009-1id563868/?ch=1>

- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Tid for lek og læring - bedre innhold i barnehagen*. (Meld. St. 19 (2015–2016)). Henta fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20152016/id2479078/?ch=1>
- Kunnskapsdepartementet. (2020). *Høringsnotat: Forslag til endringer i barnehageloven om plikt til å vurdere barns norskkunnskaper før skolestart med mer*. Henta fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/50bdaa71ee354e789ffef7489ba976df/horingsnotat-forslag-til-endringer-i-barnehageloven-om-plikt-til-a-vurdere-barns-norskkunnskaper-for-skolestart-med-mer.pdf>
- Melby-Lervåg, M. (2011). Effekten av språkstimulering i førskolealder på senere leseforståelse: Hva kan forskning fortelle oss. *Spesialpedagogikk*, 2(41), 41-51. Henta fra <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2011/bilder/spespedbladet-1.pdf>
- Nome, D.Ø. (2019). Å «være sammen» med barn – et kalkulert metodevalg. I M. Pettersvold & S. Østrem (Red.), *Problembarna. Manualer og metoder i barnehage, skole og barnevern* (s. 57-77). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2012). *Mestrer, mestrer ikke. Jakten på det normale barnet*. Sigge-
rud: Res Publica.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2017). *Profesjonell uro. Barnehagelæreres ansvar, integritet og mot-
stand*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2019). Problembarn og programinvasjon. I M. Pettersvold & S. Østrem (Red.), *Problembarna. Manualer og metoder i barnehage, skole og barnevern* (s. 7-36). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Rege, M., Størksen, I., Solli, I. F., Kalil, A., McClelland, M. et al. (2019). Promoting Child Development in a Universal Preschool System: A Field Experiment. *Cesifo Working papers*. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3434830>
- Seland, M. (2020). *Når evidens møter praksis. En studie av programbasert arbeid med sosial kompetanse i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skogen, J.C., Smith, O.R., Aarø, L.E., Siqveland, J. & Øverland S. (2018). *Barn og unges psykiske helse: Forebyggende og helsefremmende folkehelseiltak. En kunnskapsoversikt*. Rapport 2018. Folkehelseinstituttet. Henta fra https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2018/barn_og_unges_psykiske_helse_forebyggende.pdf
- Tveit H.H., Drugli, M.B., Fossum, S., Handegård, B. H. & Stenseng, F. (2020) Does the Incredible Years Teacher Classroom Management programme improve child–teacher relationships in childcare centres? A 1-year universal intervention in a Norwegian community sample. *European child & adolescent psychiatry*, 29(5), 625-636. <https://dx.doi.org/10.3389%2Ffpysg.2020.555442>
- Aabro, C. (2016). *Koncepter i pædagogisk arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Aabro, C. (2020). Pædagogers faglige meningsdannelser: – i lyset af en stigende konceptudbredelse. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 16(30), 102-111. Henta fra <https://tidsskrift.dk/tipro/article/view/119293>
- Aabro, C., Opstrup Larsen, A. & Brink Pedersen, A. S. (2017). *Programmering af pædagogikken. Pædagogers virke mellem koncept og kontekst*. BUPL. Henta fra https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/102975536/Programmering_af_p_dagogikken_2017.pdf